

Ady versek Halmos László életművében

Halmos László zeneszerző 110 éve, 1909. november 10-én született, Nagyváradon. Iskolai tanulmányai után orgona és egyházzene szakot végzett Budapesten a Zeneakadémián. Zeneszerzést Siklós Alberttől tanult. Széles műveltsége és alapos zenei képzettsége gazdag életmű kiteljesedését biztosította. Élete és szolgálata Győr városhoz kötődött. 1931-től a székesegyház karnagya lett, tanított a városi zeneiskolában, a hittudományi főiskolán, a zenekonzervatóriumban. Számos kórus karnagya volt, zenetanárként pedig előadóművészek, zeneszerzők, karnagyok és zenepedagógusok szakmai elindítója. Több mint 20 éven keresztül vezette a Győri Palestrina kórust, melynek gazdag repertoárja felölelte a kórusirodalom legjavát Palestrinától a kortárs magyar zeneszerzőkig. Ebben a szakmai műhelyben alapozta meg saját zeneszerzői tevékenységét, leste el a nagy zeneszerzők mesterfogásait a kórushangzás kialakítása, a szólamvezetés, a harmóniák összefűzésének tökéletesítésében.

Műveinek jegyzéke több mint hétszáz opus-t tartalmaz. Életművének legnagyobb hányada az egyházzénét szolgálja. Latin és magyar nyelvű miséket, kantátákat, motettákat, kórusműveket írt. Legjelentősebbek közé sorolja a szakma a *Napmise*, a *H-moll mise* kompozíciókat, a *Te Deum*-ot¹ és a *Barbár misét*.² A *Jubilare Deo* című motetta gyakran szerepel a kórusversenyek repertoárjában is.

Ismertek két-, három- és négyzólamú népdalfeldolgozásai, melyek alapjául magyar, szlovák, délszláv, cigány, orosz, mari népdalok szolgálnak. Feldolgoz páva dalokat, csillagos dalokat, katona- és bujdosó dalokat. Hazai és külföldi költők versei is megihlették a zeneszerzőt. Többek között Petőfi Sándor, József Attila, Ady Endre, Weöres Sándor, Juhász Gyula, Mihai Eminescu, William Henry Davies, Edgar Allan Poe, Nikolaus Lenau³ költeményei képezik a kórusművek szövegi alapját.⁴

Életműve igen gazdag.⁵ 1997. január 27-én bekövetkezett halála után kéziratait fia, Halmos Péter gyűjtötte össze, majd a 2000-es évek elején Hoffmann László katalogizálta.⁶

---

¹ Bárdos Lajos mutatta be a magyar rádióban 1934-ben.

² Nagy sikernek örvendett a Frankfúrtban, 1936-ban megrendezett Modern Egyházzenei Hét műsorában.

³ William Henry Davies angol író-költő (1871–1940), Edgar Allan Poe amerikai költő, novellista, kritikus (1809–1849), Nikolaus Lenau osztrák költő (1802–1850).

⁴ Vargha Károly, Kisfaludy Károly, Szabó Károly, Kazinczy Ferenc, Bánk József, Nadányi Zoltán, Pákolitz István, Pusztai Sándor, Tóth László, Pardavi Tibor verseinek feldolgozása is szerepel az életműben.

⁵ 7 kantáta, 2 zenekari szvit, 5 oratórium, 9 vonózenekari-, 27 kamarazenekari mű, zongora- és orgonaművek, 45 dal zongora- ill. hegedű kísérettel, 71 népdalfeldolgozás, rekviem, Te Deum, motetták, misék, több száz kórusmű.

⁶ Hoffmann László orgonaművész, egyházzénész a teljes életművet rendszerezte, összegyűjtötte még az ismeretlen vagy feledésbe merült darabokat is. Az anyag a kutatók rendelkezésére áll a győri Richter-gyűjteményben. Hoffmann a kórusművekről így ír: „Rendkívül könnyen énekelhetők, mindig a gyakorlatiasság vezette az igényes komponálásban. Tudta, egy-egy kórus mit „bír el”, a nehézségi fokot ehhez mérte.” Halmos láthatóan arra törekedett, hogy az újraéledő kórusmozgalomnak segítséget nyújtson. Lásd: Tóth Sándor, *A Halmos összkiadás elé – beszélgetés Hoffmann Lászlóval*, In: *Új ember*, 2004. szeptember 19.

Jelen tanulmány azokat a kórusműveket szeretné megismertetni, melyek Ady Endre⁷ költészetéhez kapcsolódnak. Nyolc Ady verset zenésített meg Halmos László. Ez apró töredéke a nagy életműnek.

A *Két kórusdal Ady Endre versére* című kompozíció 1960 augusztusában készült. Alapja az *Új várak épültek* című, forradalmi hitet sugárzó vers és *A csillagok csillaga* című költemény, mely a hajnalcsillag jelenségéhez fűződő, szimbolikus vers.⁸ *Az Isten harsonája* a Debreceni Református Kollégium jubileumi pályázatán I. díjat nyert vegyeskari mű. A *Magyar Kórus* kiadásában jelent meg, 1939-ben. Ady verse egy nyíltan beszélő forradalmi vers. A vallásos motívumok, bibliai utalások mind-mind lázító jelképek. *A Délibáb üzenete* című kórusmű alapjául szolgáló költeményt egy gyakori természeti tünemény inspirálta. A délibáb Ady költészetének szimbólumai közt is megjelenik.⁹ *A Kis karácsonyi ének* című kompozíció egy játékos jellegű mű. Tükröződik benne Ady verseinek gyermeki tisztasága, egyszerűsége.

Zenei elemzést a *Három tricinium Ady Endre versére* című egyenműkari műről írtam, amely Ady szerelmi lírájának három gyönyörű verséhez kapcsolódik. A költő születésének 100. évfordulóján készült a mű, idén Ady halálának 100. évfordulójára emlékezünk. A zeneszerző feleségének, Magdusnak ajánlotta a kompozíciót.

I. A ciklus első darabjának szövegalapja a *Szeretném, ha szeretnének* című költemény, mely 1909. június 20-án hangzott el legelőször Nagyváradon, a Fekete Sas palota emeletén rendezett, az új magyar festészetet bemutatni kívánó kiállításon. Emberi melegséget és megértést esdő önvallomása ez Ady-nak, ugyanakkor szerelmi lírájának egyik legismertebb darabja.

A költemény két jól elkülöníthető részre tagolódik. Az első rész (első két versszak) ellentétpárra épül, melyben egyik oldalon a magányos ember körvonalazódik: nem vagyok utóda, őse, rokona, ismerőse senkinek; másik oldalon pedig a megismerhetetlen, titokzatos ember áll: vagyok, mint minden ember fenség, északfok, titok, idegenség, lidérces messze fény.

A zeneszerző két, polifonikusan összefont szólammal indítja a művet.

1. dallampélda

The image shows a musical score for a two-part setting. The top staff is a vocal line in G major, 4/4 time, with lyrics: "Sem u-tód- ja, sem bol-dog á- se, Sem ro-ko- na, sem is- me-". The bottom staff is a piano accompaniment in G major, 4/4 time, with lyrics: "Sem u-tód- ja, sem bol-dog á- se, Sem ro-ko-". The score is written in a standard musical notation with a treble clef for the voice and a bass clef for the piano.

⁷ Ady Endre (1877–1919) Érmindszent szülöttje, a Szilágyság gyermeke, szülei kérésére a debreceni jogakadémián tanult. Azonban őt az irodalom vonzotta, így tanulmányait megszakítva újságíróként helyezkedett el előbb Debrecenben, majd 1899-ben Váradon. A „Körös-parti Párizs” a XIX. század végén, a XX. század elején a magyar kulturális élet egyik jelentős központja volt. Előbb a *Szabadság* című napilapnál volt újságíró, majd a *Nagyváradai Napló* szerkesztőségében. Itt vált ismert publicistává, költővé. A fiatal váradai írókkal és költőkkel 1908 áprilisában megalapították a Holnap Irodalmi Társaságot.

⁸ A vers megírásához az ötletet a Párizsban látott Dániel üstökös adhatta. A Dániel üstökös megjelenését 1907. június 9-én csodálhatta meg a világ.

⁹ Földessy Gyula *A Délibáb üzenetét* Ady úgynevezett „vörös” versei közé sorolja. Lásd: Földessy Gyula, *Ady minden titkai*, Budapest, 1949, 95.

A fokozást egyre nagyobb hangközugrásokkal érzékelteti a felső szólamban (terc, kvart, majd szext ugrás az 1,2,3 ütemben). A második szólam *stretto*-ban, egy időegységre követi a felső szólamot, de hangközlépései kisebbek. Akár a magányos ember szavának visszhangjaként is értelmezhetjük e szólam mozgását.

Az ellentétpár „vagyok” oldalán homofon szerkesztés található, csupán indításkor függetlenek a szólamok.

2. dallampélda

Example 2 is a musical score for two staves. The top staff has lyrics: "sen-ki-nek. ...mint min-den-em-bér: fen-ség,". The bottom staff has lyrics: "sen-ki-nek. Va-gyok, mint". A circled number '20' is above the first measure of the top staff.

A három szólam zenei anyagában sok az ismétlődő dúr akkord, a *lidérces*, *messze fény* metafora ismételt megjelenésekor pedig három, emelkedő irányú, szomszédos hangfokon, dúr akkordokból kialakított mixtúra különleges hangzása jelenik meg.

3. dallampélda

Example 3 is a musical score for two staves. The top staff has lyrics: "De jaj, nem tudok". The bottom staff has lyrics: "messze fény, Li-dér-ces, messze fény,".

A vers második fele a költő vágyait tükrözi. Óhajtó mondatokban írja le, hogy vágyik a megismerésre és a szeretetre. A zeneszerző két ütemnyi szóló dallamrészsel indít, melyben a „de jaj” felkiáltást tiszta kvart hangközugrással, a panaszos „nem tudok” szövegrészt pedig lehajló kis szekund lépéssel társítja.

4. dallampélda

Example 4 is a musical score for two staves. The top staff has lyrics: "De jaj, nem tudok". The bottom staff has lyrics: "messze fény, Li-dér-ces, messze fény,". Below this, there is a circled number '20' and the lyrics: "így marad-ni, Szeret-ném ma-gam meg-mu-lat-ni, Hogy".

Ezt követően homofon szerkesztésű rész következik, melyben feltűnő a szélső szólamok ellentétes irányú mozgása, a középső szólam viszonylagos mozdulatlansága és a panasz hangulatát tükröző lehajló kis szekund gyakori használata minden szólamban.

A vers jellegzetes alakzata a strófát záró sorismétlés, melyet Halmos változatos harmóniákkal és oktávval magasabban megismételt dallamrésszel emel ki.

5. dallampélda

40

nek, S len- nek va- la- ki- e, Len- nek va- la- ki- é.

II. A ciklus második darabjának szövegalapja a *Jóság síró vágya* című költemény. Ady gondolatai köré keretet képez a négy strófából álló vers megismételt első versszaka. Ahogy múltak az évek, úgy érlelődik a költő szívében a felelősségérzet az elmulasztott jóság, a szeretet iránt. A lelkiismeret szava egyre erősödik. Eddig tudatosan lázadt a társadalmi normák, az erkölcsi normák ellen, eddig önző módon mindent követelt, más asszonyát is elrabolta, de hűséggel szeretni nem tudott. Most szeretne jónak, hűségesnek, adakozónak, megbocsátónak, együttérzőnek lenni.

A zeneműben homofon és polifon részek váltakoznak. Gyakori az ütemeken keresztül párhuzamos tercekben, szextekben haladó zenei anyag.

6. dallampélda

Me-leg ka- rok- ban me-le-ged- ni, ó Fal- ni sutto-gó,

...drá- ga szó- kat, Ju- tal- ma- zó- kat,

drá- ga szó- kat, Ju- tal- ma- zó- kat,

5

A tercépítkezésű hármashangzatok mellett megjelennek a tiszta kvartokból felrakott hangzatok is (17–19 ütem: d-g-c; f-b-esz).

7. dallampélda

15

ni. Semmit se kér-ni,

Buzgó-ság-ban sohssem lo-hadni,

20

ei se venni, Nagyhű-ség-gel min-dent sze-ret-ni:

Szabad imitációs részt látunk a 6–7–8 ütemben, ahol a szoprán dallamát az alt oktávval mélyebben imitálja, a szinkópás ritmust kontratimpel induló nyújtott ritmusra cserélve.

8. dallampélda

5

...drá-ga szó-kat, Ju-tal-ma-zó-kat,

drá-ga szó-kat, Ju-tal-ma-

csó-ko-ló-kat: Mi-lyen jó

zó-kat, csó-ko-ló-kat:

Érdekesen szól a 26–30 ütemben, a harmadik szólam ismételt hangja fölött, fokozatosan táguló hangközt (t5, b5, n6, t8) leíró két felső szólam, mely a harmadik strófa végén, a „Milyen jó volna áldni tudni” felkiáltásnál unisono-ba torkollik.

9. dallampélda

Még is vig hi-tet ad- ni más- nak,
 ha-zud- ni. Ó vig hi- tet ad- ni más- nak,
 Kl- se- rő si- rást a si- rás- nak: Mi- lyen jó volt na
 ád- ni tud- ni. Me- leg ka- rok- ban mele- ged- ni, ó

Az első versszak visszatérésekor variáltan jelenik meg a zenei anyag. A zeneszerző kitűnő érzékkel alkalmazkodik a vers szövegének belső ritmusához. Éles és nyújtott ritmust, szinkópát, bináris-, ternáris-, heterogén ütemeket alkalmaz azért, hogy összhangban legyen a szép magyar vers belső ritmusával.

III. A ciklus harmadik darabjának alapja a *Három őszi könnycsepp* című költemény. Mindössze néhány soros vers. A *Vér és arany* című kötetben jelent meg. Művészi hatása dalszerűségében gyökerezik: minden magyarázat nélkül, csupán hangulatot, érzést villant fel. Erőteljes a műben az elmúlás hangulata, melyet a költő az ősz melabújának ábrázolásával ér el.

A nyújtott ritmussal, e-mollban induló zenei anyagban Halmos a felső szólabban szereplő szekvenciával jelzi az ismétlődő verssort. A két alsó szólam között párbeszéd alakul ki, melynek alapja szabad imitáció. Ellenétes irányú dallamívek rajzolódnak ki, melyek ritmikaija mozgalmasságot hoz az ütemenkénti harmóniaváltásba. Az „Óh, be nehéz” sóhajt emelkedő kvintet lépő, majd lehajló vonalú terc párhuzam jelzi. Az első versszak vége, a „Kacagni a lányokra” szövegrész, derűs G-dúrban zár.

10. dallampélda

10. dallampélda

Ó- szi del- ben, ó- szi
 del- ben Óh be ne- héz
 ka- cag- ni Óh- be ne- héz, ne- héz
 ka- cag- ni a le- a nyok- ra..
 a le- a- nyok- ra.

A folytatásban, a második versszakban, az „Őszi éjben” szövegrész ábrázolásakor, a 10 – 11 ütemben, a két alsó szolam félhang lépéses hullámmozgást végez. Mivel különböző ritmusban haladnak (nyújtott ritmus – szinkópa) nem tűnik párhuzamos mozgásnak. A 11. ütemben, két szomszédos hangfokon, erőteljesen disszonáns, bővített szext akkordok alakulnak ki (g–h-esz; fisz–aisz–d). Az „Óh, be nehéz/ főlnéznai a csillagokra” verssorok zárása befeszültennek tűnik az V. fokon történő megállás miatt.

11. dallampélda

11. dallampélda

10 Ó- szi ej- ben, ó- szi
 ej- ben Óh be ne- héz 15 Föl- néz- ni a
 Óh be ne- , héz Föl- néz- ni a
 Óh be ne- héz
 csil- la- gok- ra. Ó- szi ej- ben,

A harmadik, egyben utolsó versszak zenei anyagában sorban visszatérnek a már megismert motívumok: a félhangot lépő hullámmozgás; a teljes ütemet betöltő nyújtott ritmus; és ennek rövid változata a két tizenhatod értékkel. Ez utóbbi ritmusképlet megjelenik sorban mindhárom szólamban; a 20. ütemben tonális akkordmixtúrában. Itt megszűnik a szólamok önállósága, nem akkordfűzést alakít ki a zeneszerző, csupán a fokozás kedvéért vezet egy irányba a szólamokat, kiemelve a szoprán vonalát, hogy a versben található ellentétpár „Óh, be nehéz” – „Óh, be könnyű” második eleméhez eljusson.

12. dallampélda

The musical score for Example 12 consists of two systems of music. The first system has two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It contains the lyrics "csil-la-gok-ra. Óh-szi-áj-ben,". The lower staff is in bass clef. The second system also has two staves. The upper staff has a measure marked with a box containing the number "20". It contains the lyrics "ó-szi-dét-ben Óh be-köny-nyű". The lower staff continues the bass line.

A következő ütemekben a B-dúr skála lépcsőzetes vonalára épül egy újabb, immár kvartsexst akkordokból kialakított mixtúra, mely elvezet a „sírva, sírva” fokozáson keresztül a „leborulni” verszáró gondolathoz. Ám én csupán félzárlatot érzek, mivel a *d-a-d* terchiános akkord *g*-moll V. fokának érződik.

13. dallampélda

The musical score for Example 13 consists of two systems of music. The first system has two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It contains the lyrics "Sír-va, sír-va le-bo-rul-ni,". The lower staff is in bass clef. The second system also has two staves. The upper staff has a measure marked with a box containing the number "25". It contains the lyrics "ni, le-bo-rul-ni." and includes some performance markings like a fermata and a slur. The lower staff continues the bass line.

A zeneszerző nem szabja meg a műben sem a tempót, sem a dinamikát. Véleményem szerint azért, mert oly kifejezőek Ady versei, hogy a szöveg tartalma, hangulata segít megtalálni a jó előadási módot.

A *Három tricinium Ady Endre versére* című egyneműkari mű érzékeny lelkű zeneszerzőre vall. Amikor Ady meghalt, Halmos mindössze 10 éves volt. A kórusmű születésekor, 1977-ben, Ady születésének 100 évfordulóján, Halmos már pályája csúcshoz közeledett. Bizonyára az ünnepelt költő előtt való tisztelgés készítette a kórusmű megírására. Magabiztos mester munkája ez. Öröm volt számomra megismerni a művet.

Felhasznált irodalom

- Ady Endre összes versei*, III., Neumann Kht., Budapest, 2000.
<http://mek.niif.hu/05500/05552/html/av0061.html>
- A magyar irodalom története*, V., szerk. Szabolcsi Miklós, Akadémiai kiadó, Budapest, 1965.
<http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/05/67.html>
- Földessy Gyula: *Ady minden titkai*, Budapest, 1949.
- Hoffmann László: *Emlékezés Halmos Lászlóra*, In: Hitvallás, IV. Évf./2, 2003.
- Mohácsy Károly: *Irodalom*, Korona kiadó, Budapest, 1998.
- Tóth Sándor: *A Halmos összkiadás elé – beszélgetés Hoffmann Lászlóval*, In: *Új ember*, 2004.